

en voedselverstrekking dienen ingevuld te worden. De bezoeken te Anderlecht en Molenbeek leerden dat dit niet altijd het geval is.

Met betrekking tot het *Gesloten Centrum De Grubbe* stelt het CPT dat de materiële voorwaarden voldaan en beoordeelt het activiteitenprogramma positief. Ook het personeel wordt als gemotiveerd beschouwd. Enkel wat de medische zorgen betreft kan een en ander nog verbeterd worden.

Het bezoek aan de *gevangenisinstellingen* te Andenne en te Namen voldeed in grote mate aan de verwachtingen van het CPT. Met betrekking tot Andenne heeft het CPT problemen bij de 'option zéro' waarbij het gedetineerden verboden wordt persoonlijke bezittingen te hebben die niet werden aangekocht in de gevangenis. Voor het CPT is dit een verdoken vorm van collectieve bestraffing. Ook het medisch toezicht dat gebeurt in aanwezigheid van cipiers vindt geen genade in de ogen van het CPT.

Te Namen zijn omwille van het plaatsgebrek de geïnterneerden opgesloten tussen de overige gedetineerden wat voor de nodige spanningen zorgt. Wel zijn de materiële voorzieningen in de psychiatrische annex globaal genomen in orde. Het CPT was evenwel erg verontwaardigd over de omstandigheden in bepaalde strafcellen en riep dan ook de Belgische overheden op het gebruik van deze cellen onmiddellijk stop te zetten, wat trouwens ook gedaan werd. Ook de iso-leercellen zijn niet in overeenstemming met de normen van het CPT.

Wel wijst het CPT op de noodzaak tot het instellen van een gegarandeerde dienstverlening in tijden van staking de enige oplossing is om de rechten van gedetineerden te vrijwaren.

Wat de *psychiatrische* instellingen betreft is het CPT globaal tevreden met het (her)bezoek van het Centrum Jean Titeca. Wel is er een nijpend tekort aan gekwalificeerd verzorgend personeel en formuleert het CPT ernstige bedenkingen wat betreft de toestemming van de patiënt tot behandeling, onder meer omdat het personeel niet op de hoogte blijkt van de bestaande crite-

ria. Ook het (eerste) bezoek aan het Centrum St Kamillus leverde positieve commentaar op.

Wat de gedwongen uitwijzing van vreemdelingen betreft bezocht het CPT het INAD-centrum en de transitzones. Algemeen stelt het CPT dat België op een meer bedachtzame wijze de uitwijzing van vreemdelingen organiseert. Het CPT blijft evenwel kritiek hebben op het INAD-centrum waar de vastgehouden personen nog altijd niet de mogelijkheid hebben buiten te gaan, bezoek te ontvangen ook niet van een advocaat (enkel telefonisch contact is mogelijk). Ook de praktijk om mensen lange tijd vast te houden in de transitzone van de luchthaven is voor het CPT onverdedigbaar.

Het volledige rapport is consulteerbaar op <http://www.cpt.coe.int>

H. BERKMOES

DE EERSTE VERTEGENWOORDIGING VAN SLACHTOFFERS VOOR EEN INTERNATIONALE STRAFRECHTBANK

Voorafgaande opmerking: de verwijzing naar beslissingen en documenten van het Internationaal Strafhof gebeurt zonder bronvermelding, teneinde overtollige voetnoten te voorkomen. Al deze beslissingen en stukken zijn makkelijk terug te vinden op de website van het Hof: www.icc-cpi.int.

INLEIDING

Actueel loopt de eerste zaak voor het Internationaal Strafhof. Thomas Lubanga moet zich verantwoorden voor bepaalde oorlogsmisdaden in het oosten van de Democratische Republiek Congo. Hij wordt er meer bepaald van beticht kindsoldaten te hebben ingelijfd in zijn troepen en deze ook te hebben laten deelnemen aan vijandigheden. De procedure bevindt zich nog in de zogenaamde 'pre trial phase'. Zo moet de aanklacht nog middels een tegensprekelijk debat worden bevestigd door het Strafhof, waarna het proces ten gronde van start kan gaan.

Wie de procedures voor internationale tribuna- len (zoals dit in Den Haag en dit in Arusha) wat heeft gevolgd, zal weten dat er hierin geen plaats is voor slachtoffers. De statuten van deze tribu- nalen werden geschreven door de veiligheids- raad, op een ogenblik waar enkel de vervolging en de bestraffing van de daders aan de orde was¹. Het Anglo-Amerikaanse rechtsdenken was toen overigens dominant. De strikte scheiding tussen de strafvordering en de burgerlijke vorderingen op schadevergoeding wegens een misdrijf werd als principe meegenomen naar de genoemde internationale tribuna- len.

Het statuut van het ISH kende een bewogen en kleurrijke voorgeschiedenis. Tijdens een voor- dracht aan de KULeuven in 2002 liet William Pace, secretaris van de internationale coalitie van NGO's die zeer actief hadden gelobbyd tij- dens de voorbereiding van het statuut, zich de volgende bedenkingen ontvallen: het hele pro- ject was binnen de Verenigde Naties gestart op het niveau van de International Law Commis- sion, die in 1994 en 1995 rapporten afleverde met een eerste aanzet van statuut. Vervolgens werd beslist om een werkgroep in het leven te roepen met deelname van alle leden van de V.N. De ver- gaderingen hiervan waren als het ware mini diplomatieke conferenties. De 'oudere garde' binnen de delegaties bij de V.N. was er van over- tuigd (en/of wenste ook) dat zulk project decen- nia in beslag zou nemen, met dan nog een onze- kere uitkomst. De 'jongere garde' werd verzocht om deze taak op zich te nemen. Tegen de (cyni- sche) verwachtingen in ontstond er een bijzon- dere dynamiek tijdens de zogenaamde 'Prepara- tory Committees'. Derwijze zelfs dat er op twee à drie jaar tijd een volledig voorstel van statuut

klaar was. Toen de diplomatieke conferentie in Rome medio 1998 startte, trad de 'oudere garde' weliswaar opnieuw op de voorgrond, doch was zij ook verplicht om mee te gaan met de verwor- venheden tijdens de Preparatory Committees. Men stond als het ware al veel te ver om nog een stap terug te kunnen zetten.

Eén van de verworvenheden van de Preparatory Committees was de deelname van slachtoffers aan procedures voor het Strafhof. In de ontwer- pen van statuut van de International Law Com- mission was niets daaromtrent voorzien. De positie van slachtoffers beperkte zich tot één bepaling, waarin werd gesteld dat het Strafhof de opgelegde geldstraffen kon toewijzen aan een speciaal fonds in de schoot van de V.N., waarmee compensaties aan slachtoffers konden worden toegekend. Tijdens het eerste Preparatory Com- mittee in 1996 werd het wenselijk geacht dat de slachtoffers op beperkte wijze zouden kunnen tussenkomen voor het Strafhof in verband met het speciale fonds, maar ook met het oog op zelf- standige vorderingen tot schadevergoeding. Er werd ook nog gespeeld met de idee dat het Straf- hof de principes inzake schade en oorzakelijk verband zou kunnen vastleggen, waarna dan de nationale rechtbanken de verdere afhandeling voor hun rekening zouden nemen². Bij de latere Committees, in 1997 en 1998, won de idee van een tussenkomst van de slachtoffers voor het Strafhof steeds meer veld. In een globaal ont- werp van januari 1998 was voorzien dat het Strafhof in bepaalde fases van de procedure slachtoffers moest of kon (deze twee opties had men opengelaten) uitnodigen om hun stand- punt uiteen te zetten. Er was aan toegevoegd dat dit wel enkel mocht voor zover de rechten van verdediging en het recht op eerlijk proces niet worden gecompromitteerd, hetgeen een Ameri- kaanse professor de commentaar ontlokte dat elke actieve tussenkomst van een slachtoffer in een strafproces de rechten van verdediging op de helling zet³.

¹ Zie bijvoorbeeld de resolutie van de Veilig- heidsraad tot oprichting van het ICTY, het zogenaamde Yugoslavië-tribunaal: Resolu- tie 827 (1993) zegt uitdrukkelijk dat het ICTY wordt gecreëerd "for the sole purpose of pro- secuting persons responsible for serious vio- lations of international law". Er werd in deze zelfde resolutie overigens ook nog gezegd dat de werking het tribunaal op geen enkele wijze mocht verhinderen dat slachtoffers voor andere juridische fora schadevergoe- ding konden vorderen.

² Zie het eerste rapport van 1996, A/51/22, sup- plement n° 22.

³ C. BLAKESLEY, "Commentary on Parts 5 and 6 of the Zutphen Intersessional Draft", in: S. WEX- LER (ed.), *Observations on the consolidated*

In het statuut van het Strafhof, dat uiteindelijk in juli 1998 in Rome werd gestemd, werd de tussenkomst van slachtoffers tijdens de procedure stevig bevestigd.

Artikel 68.3. van het Statuut bepaalt: *"Indien de persoonlijke belangen van de slachtoffers in het geding zijn, staat het Hof toe dat hun zienswijzen en zorgen naar voren worden gebracht en in overweging worden genomen in daartoe door het Hof als passend bepaalde stadia van het proces en op een wijze die geen afbreuk doet aan of onverenigbaar is met de rechten van de verdediging en met de vereisten van een eerlijk en onpartijdig proces."*

Deze bepaling was met opzet vaag gehouden. Van meet af aan was er de moeilijkheid om verschillende belangen te verzoenen en, belangrijker nog, om deze belangen te laten gelden tijdens de onderscheiden fasen van een proces voor het Strafhof, waar er eerst een inquisitoriale fase is tijdens het onderzoek, gevolgd door een tegensprekelijke fase tijdens het proces.

Veel werd dan ook overgelaten voor de nog op te stellen procedureregels en de nog te ontwikkelen rechtspraak.

De wijze van tussenkomst van slachtoffers werd nader omschreven in de regels nr. 89 t.e.m. 93 van het procedureglement, zoals aangenomen door de vergadering van de lidstaten van het Strafhof in september 2002. Kort samengevat, voor een goed begrip van de verdere tekst, geef ik een overzicht van deze bepalingen:

regel nr. 89: slachtoffers moeten, hetzij zelf, hetzij via een vertegenwoordiger, een verzoekschrift indienen tot deelname. Het ver-

ICC text before the final session of the preparatory committee, Association International de Droit Pénal, 1998, blz. 89: *"Are there ever any views and concerns of the victim that will not be harmful to the rights of the accused ? (...) Perhaps their views and concerns may be taken into account in the pre-trial phase by the prosecutor, but to allow them to be presented at trial presents too much danger of prejudice."*

zoekschrift wordt meegedeeld aan de Procureur en aan de verdediging. De bevoegde kamer van het Hof doet uitspraak over de ontvankelijkheid van de tussenkomst en over de modaliteiten ervan. Deze beslissingen kunnen later nog worden herzien.

regel nr. 90: ofschoon de slachtoffers elk recht hebben op een eigen verdediging, kan het Strafhof hen verplichten om hun tussenkomst te groeperen. Eventueel kan het Hof een gezamenlijke vertegenwoordiger te kiezen. De vertegenwoordiger moet zijn toegelaten om te pleiten voor het Hof.

regel nr. 91: de vertegenwoordiger van slachtoffers heeft het recht om tussen te komen in gelijk welke fase van de procedure. In uitzonderlijke gevallen kan de bevoegde kamer deze tussenkomst beperken tot de neerlegging van schriftelijke opmerkingen. De vertegenwoordiger mag ook tussenkomen bij het verhoor van getuigen, mits dit vooraf te melden aan de bevoegde kamer, die kan beslissen dat de vragen vooraf moeten worden meegedeeld, samen met eventuele overtuigingsstukken. Deze beperkingen vallen echter weg tijdens de debatten over de schadevergoeding: de vertegenwoordiger van slachtoffers mag dan vrij getuigen, experts en, in bepaalde omstandigheden, de beklaagde zelf ondervragen.

regel nr. 92: de slachtoffers en/of hun vertegenwoordigers moeten op de hoogte worden gebracht van een aantal belangrijke beslissingen en procedurestukken een zaak, opdat zij op het gepaste ogenblik kunnen tussenkomen. Het gaat onder andere over de beslissing van de Procureur om geen vervolging in te stellen, over de beslissing van de bevoegde kamer van het Hof om een zitting te houden ter bevestiging van de aanklachten, over de agenda van de zittingen, en uiteindelijk ook over de procedurestukken die door de verschillende partijen worden neergelegd. Er wordt op deze plaats een belangrijk onderscheid gemaakt tussen slachtoffers van de situatie in het algemeen, en slachtoffers in een bepaalde zaak. De communicatie naar

slachtoffers in het algemeen is beperkt tot de fase tot aan de concrete beschuldiging van één of meerdere daders. Enkel de slachtoffers van de bewuste zaak krijgen vervolgens nog informatie en documentatie uit deze zaak bezorgd.

2. De beslissing van het Hof van 18 januari 2006

In juni 2005 dienen 6 slachtoffers van misdaden die werden begaan in de Democratische Republiek Congo een verzoekschrift in om te mogen tussenkomen bij het Strafhof. Hun verzoek wordt actief gesteund door de F.I.D.H. (Fédération internationale des ligues des droits de l'homme). De Voorzitter van het F.I.D.H. diende overigens in eigen naam een omstandige memorie in ter ondersteuning van het verzoek.

Het debat voor het Strafhof werd gevoerd door de verzoekers en het F.I.D.H. aan de ene kant, en door de Procureur en een verdediger ad hoc aan de andere. Deze laatste was door het Hof zelf aangesteld, om te voorkomen dat, bij gebreke aan een concrete beklagde, enkel de procureur en de slachtoffers aan bod zouden komen. Het is echter maar de vraag of de tussenkomst van een verdediger ad hoc te vergelijken valt met deze van de raadsman van een concrete beklagde⁴.

Het debat vond concreet plaats voor de zogenaamde Pre Trial Chamber ('PTC'), die het voorbereidende werk doet naar het eigenlijke proces toe. De PTC treedt op als een soort 'supervisor' over deze voorbereidende fase en kan daarbij kwesties van bevoegdheid regelen, arrestatiebevelen uitvaardigen, de uitwisseling van bewijsmateriaal tussen procureur en verdachten regelen enz.

Op het ogenblik van hun tussenkomst, medio 2005, was er nog geen zaak aanhangig gemaakt bij het Strafhof. Het Hof was weliswaar gevat door de situatie in Congo, maar de procureur was nog bezig om concrete dossiers samen te stellen.

⁴ De beslissing van 18 januari 2006 laat alvast niet uitschijnen dat de verdediger ad hoc enige significante bijdrage heeft geleverd tot het principiële debat over de tussenkomst van slachtoffers.

Zeer snel ontstond de discussie tussen procureur en slachtoffers over de vraag of zij wel in de fase van het onderzoek mogen tussenkomen. Deze discussie stond centraal in het debat voor de PTC.

De Procureur haalde verschillende argumenten aan om zulke tussenkomst in de fase van het onderzoek te weren. Hij wees op de terminologie in het Statuut en de structuur ervan, welk volgens hem een onderscheid maakt tussen onderzoek en procedure, derwijze dat de bepaling waarin slachtoffers worden toegelaten tijdens de 'procedure', hiertoe ook beperkt moet worden. Ten gronde wees hij er op dat de tussenkomst tijdens het onderzoek niet gepast zou zijn, omdat dit de indruk kon wekken dat enerzijds het onderzoek niet meer objectief werd gevoerd en dat anderzijds bepaalde feitelijke gegevens van het onderzoek bekend zijn gemaakt aan de slachtoffers. Tenslotte betwistte hij ook de status van slachtoffer in hoofde van de betrokken verzoekers.

Het debat met betrekking tot al deze punten gaf aanleiding tot een zeer belangrijke principiële beslissing van de PTC, voorgezeten door rechter Jorda. Het is voor continentale juristen ongebruikelijk om de naam van een rechter te vermelden, doch in deze zaak past de kantmelding dat rechter Jorda zich in een aantal publicaties uitdrukkelijk had uitgesproken voor een zo actief mogelijke rol van slachtoffers in de procedures voor het Strafhof⁵. Hierin stelde hij ook uitdrukkelijk de stelling in vraag, als zou enkel de procureur enige zeggenschap hebben over de vervolgingen die hij instelt. (...)

Ten eerste werd geoordeeld dat slachtoffers principiële reeds mogen tussenkomen in de fase van het onderzoek. Het terminologische argument van de Procureur werd verworpen na een gron-

⁵ JORDA, C. en DE HEMPTINNE, J., "The status and the role of the victim", in: CASSESE, A., GAETA, P. e.a. (red.), *The Rome Statute of the International Criminal Court; a commentary*, Oxford University Press, 2002, blz.1387-1421; JORDA, C., "The major hurdles and accomplishments of the ICTY; what the ICC can learn from them.", *Journal of international criminal justice*, 2004, nr.2.

dige analyse van het statuut en het reglement, waarbij het Hof had vastgesteld dat er geen éénduidige terminologie was gehanteerd en waarbij 'procedure' ook kan slaan op het onderzoek. Ook het aanverwante argument dat in artikel 68 van het Statuut (welk het principe van de tussenkomst van slachtoffers verwoordt) staat in een hoofdstuk met betrekking tot het eigenlijke proces, werd niet aanvaard omdat artikel 68 volgens het Hof de uitdrukking is van een algemeen principe, waarvan er overigens nog een aantal andere in hetzelfde hoofdstuk staan (bijvoorbeeld het principe van de bescherming van getuigen en van slachtoffers, welke bescherming uiteraard niet beperkt kan zijn tot het eigenlijk proces maar des te meer noodzakelijk is tijdens het onderzoek).

Het Hof stelde tot slot een teleologisch argument tegenover de tekstargumenten van de Procureur. Onder verwijzing naar rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en deze van het Interamerikaans Hof voor de Rechten van de Mens, werd geoordeeld dat slachtoffers onder het Statuut van het Strafhof een specifieke rol vervullen, onafhankelijk van deze van de Procureur. Slachtoffers zijn geen bondgenoot van de Procureur, net zomin als zijn tegenstander. Zij streven eigen belangen na, met het oog op het bekomen van een vergoeding voor de geleden schade. Deze belangen moeten kunnen behartigd worden in alle stadia die mogelijk beslissend kunnen zijn voor het verdere verloop van een zaak, en dus ook in het stadium van het onderzoek, dat immers kan worden afgesloten met een beslissing om niet verder te vervolgen.

Ten tweede werd het begrip 'slachtoffer' nader ingevuld. Het statuut bevat geen definitie van 'slachtoffer', het procedurereglement van het Hof wel: regel 85.a definieert slachtoffer als de natuurlijke persoon die schade heeft geleden als gevolg van het begaan van een misdrijf waarvoor het Hof bevoegd is. Rechtspersonen zijn niet volledig uitgesloten, vermits regel 85.b de mogelijkheid voor vergoeding eveneens voorziet voor organisaties die schade lijden aan gebouwen en goederen zoals kerken, hospitalen en dergelijke meer.

In de beslissing van 18.01.2006 heeft het Hof de verschillende elementen van de definitie van artikel 85.a onder de loep genomen.

Het 'misdrijf waarvoor het Hof bevoegd is', werd met drie cumulatieve criteria ingevuld: (1) het moet gaan over een misdrijf zoals bedoeld in artikel 5 van het Statuut (misdrijf tegen de mensheid, genocide, oorlogsmisdrijf), (2) het moet zijn gepleegd na de inwerkingtreding van het Statuut voor de betrokken staat (in casu voor wat Congo betreft, op 01.07.2002), en (3) de rechtsmacht van het Hof moet overeenkomstig artikel 12 van het Statuut vaststaan, d.w.z. dat het misdrijf moet zijn gepleegd op het grondgebied van de betrokken staat of door een onderdaan ervan. Daarenboven moet het Hof de aldus vastgestelde bevoegdheid ook kunnen uitoefenen, hetgeen betekent dat hetzij de situatie waarbinnen het misdrijf werd gepleegd, hetzij het misdrijf zelf aanhangig moet zijn gemaakt overeenkomstig de bepalingen van artikel 13 van het Statuut, d.w.z. hetzij de verwijzing, door een lidstaat of door de VN Veiligheidsraad, van een situatie naar de procureur van het Hof, hetzij een onderzoek 'proprio motu' van de procureur, zoals nader omschreven in artikel 15 van het statuut.

M.b.t. de 'schade' werd geoordeeld dat elke vorm van schade kan volstaan. Concreet volstaat bijvoorbeeld de morele schade, hetzij door het verlies van familieleden, hetzij nog door de angst die men in bepaalde situaties heeft moeten doorstaan. Ook materiële schade, bijv. deze geleden ten gevolge van de vernieling van een huis of van gewassen, wordt in aanmerking genomen.

Bij tussenkomst tijdens een onderzoek moet de schade nog helemaal geen definitieve vorm hebben aangenomen, laat staan dat men in dit stadium al een begroting van de schade dient te geven. M.b.t. het oorzakelijk verband tussen misdrijf en schade werd gesteld dat ook dit nog niet volledig moet worden aangetoond.

Het Hof ontwikkelde terzake een criterium waarbij het volstaat dat er 'redenen bestaan om aan te nemen' dat er schade is en dat deze het

gevolg is van een misdrijf binnen de bevoegdheid van het Hof. Het criterium werd ontleend aan de terminologie in de artikelen 55, 58 en 61 van het Statuut, met betrekking tot de rechten van verdachten en beschuldigen. Het Hof was van oordeel dat een soepel criterium eigen is aan de preliminaire procedure waarbij enkel nog een 'situatie' wordt onderzocht. Naargelang de dossiers concreter worden, wordt de lat telkens wat hoger gelegd: voor een aanhoudingsmandaat zijn er 'redelijke gronden om aan te nemen' vereist (zie artikel 58-1-a), voor een bevestiging van de aanklacht (welke contradictoir verloopt) moeten er "ernstige redenen bestaan om aan te nemen dat de persoon de ten laste gelegde feiten heeft gepleegd" (artikel 61-5).

Ten derde werden een aantal meer praktische aspecten van de tussenkomst van slachtoffers verder uitgeklaard.

Zo bijvoorbeeld de tussenkomst van mensenrechtenorganisaties. Puur individuele tussenkomsten zijn soms verre van evident. In het oosten van Congo is het ook vandaag nog zeer gevaarlijk om zich te manifesteren als een procespartij voor het Internationaal Strafhof, voor zover dit al niet wordt belemmerd door psychologische traumata en voor zover men de weg naar dat Hof al zelf kan vinden. Het is op al deze niveau's dat de tussenkomst van mensenrechtenorganisaties in de praktijk de toegang tot het Hof vergemakkelijken. Het Strafhof zelf is zich goed bewust van de noodzaak tot omkadering, getuige de diverse instanties die werden ingericht in de schoot van het Hof: zo is er een Victims' Participation and Reparation Unit in de schoot van de griffie van het Hof, die o.a. samenwerken met NGO's teneinde de toegang tot het Hof voor slachtoffers te vergemakkelijken. Zo nog is er het Office of Public Counsel for Victims, een wat hybride instelling die zowel logistieke steun biedt aan vertegenwoordigers van slachtoffers, alsook zelf slachtoffers wil vertegenwoordigen.

In de beslissing van 18 januari 2006 werd de tussenkomst van mensenrechtenorganisaties uitdrukkelijk erkend. Het bezwaar van de raads-

man ad hoc voor de verdediging, als zouden enkel natuurlijke personen slachtoffers kunnen vertegenwoordigen, werd op grond van een analyse van de toepasselijke regel 89-3 verworpen. Aldus kon rekening worden gehouden met de memorie die was neergelegd door het F.I.D.H..

3. De pogingen tot hoger beroep tegen deze beslissing

De Procureur was van oordeel dat de beslissing van 18 januari 2006, in zoverre dit slachtoffers een plaats gaf tijdens het onderzoek, afbreuk deed aan de sereniteit en onpartijdigheid van dat onderzoek en bovendien een aantal praktische risico's met zich meebracht, o.a. vertraging in de rechtsgang en het lekken van informatie. Hij diende daarom op 23 januari 2006 een verzoek in om toelating tot hoger beroep te bekomen.

Zonder dit aspect in het bestek van deze nota volledig te kunnen behandelen, merk ik op dat er geen automatisch recht op hoger beroep tegen beslissingen van het Strafhof bestaat. Beroep is slechts mogelijk in een aantal welomschreven gevallen (zie, o.a. artikel 82 van het Statuut). In casu beriep de Procureur zich op artikel 82-1-d, dat beroep toelaat tegen een beslissing "die verband houdt met een probleem dat een aanzienlijke invloed kan hebben op het eerlijk en vlot verloop van de rechtspleging". Overeenkomstig regel 155 van het Procedurereglement moet men voor een dergelijk beroep eerst de toelating bekomen van de kamer die de beslissing heeft gewezen.

De Procureur bekwam deze toelating niet. Zijn verzoek werd verworpen in een beslissing van 31 maart 2006.

Voor wat betreft de toepassing van artikel 82-1-d (het "eerlijk en vlot verloop van de rechtspleging"), wees de kamer er op dat de inhoudelijke verplichting tot een 'fair trial' ook geldt tijdens de fase van het onderzoek en zelfs, wat specifiek is voor het Hof, tijdens de fase waarin er enkel nog een onderzoek is van de situatie en waarin er nog geen concrete, individuele dossiers werden aanhangig gemaakt. De kamer zocht en

vond steun voor deze stelling in zowel het statuut van het Hof, als in het InterAmerikaans verdrag en het E.V.R.M.. Hiermee werd nogmaals de indirecte invloed van deze laatste verdragen onderstreept.

Inhoudelijk werd voorts geoordeeld dat 'fair trial' slaat op een evenwichtige positie van de betrokken partijen. Derhalve werd onderzocht of de tussenkomst van slachtoffers in het stadium van de situatie een onevenwicht kon doen ontstaan.

Vooreerst ging het om een onevenwicht de relatie tussen slachtoffers en de Procureur. De Procureur had er op gewezen dat zulk onevenwicht kon ontstaan doordat de tussenkomst van slachtoffers tijdens een onderzoek afbreuk doet aan (het beeld van) de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de Procureur. Hij riep vervolgens in dat er geen garanties waren tegen het misbruik dat slachtoffers zouden kunnen maken van hun mogelijkheid tot tussenkomst. Tot slot werd nog gesteld dat slachtoffers rechtstreeks bepaalde bewijselementen konden voorleggen aan het Hof, waarmee men dus buiten het kader treedt van het onpartijdig en objectief onderzoek door de Procureur.

Het Hof wees deze argumenten van de hand. De tussenkomst van slachtoffers is niet onbeperkt en niet ongecontroleerd. Wel integendeel wordt deze tussenkomst beoordeeld op een ad hoc basis, waarbij het Hof geval per geval beoordeelt. Zoals ook in de beslissing van 18 januari 2006 was gesteld, moet telkens in concreto worden nagegaan of een bepaalde handeling die door een slachtoffer wordt voorgesteld (bijv. toegang verkrijgen tot bepaalde stukken), de toets van de 'fair trial' kan doorstaan. Het Hof draaide het argument van de Procureur met andere woorden om, door het theoretische en nog hypothetische bezwaar tegen de tussenkomst te neutraliseren met een (toekomstige) concrete beoordeling door het Hof.

Ook het evenwicht tussen slachtoffers en toekomstige beklaagden wordt volgens het Hof niet in gevaar gebracht. Van zodra deze beklaagden

in de zaak zullen worden betrokken, zullen zij alle rechten kunnen uitoefenen. Bovendien, zo wees men er op, was er ook een raadsman ad hoc voor de nog ongeïdentificeerde verdediging aangesteld, teneinde reeds een algemeen standpunt van verdediging in te nemen.

Op 24 april 2006 ondernam de Procureur nog een laatste poging om de beslissing van 18 januari 2006 ongedaan te laten maken. Hij diende een verzoek in tot herziening van de beslissing van 31 maart 2006, dit maal bij de Beroepskamer van het Hof.

De Procureur argumenteerde dat het Statuut een hiaat vertoonde, in zoverre het niet voorzag in de mogelijkheid om zijn grieven aanhangig te maken bij de beroepskamer. De beroepskamer volgde hem niet in deze redenering. De auteurs van het Statuut hadden volgens de beroepskamer met opzet de mogelijkheid tot hoger beroep tegen beslissingen alvorens recht te doen, beperkt willen houden. Zulks is ook niet strijdig met de algemene beginselen zoals erkend in diverse verdragen ter bescherming van de rechten van de mens, waar het principe van het recht op hoger beroep betrekking heeft op beslissingen ten gronde. Er was volgens de beroepskamer van het Hof dan ook geen hiaat in het statuut.

4. De tussenkomst van slachtoffers in de zaak Lubanga

Nadat het Hof de tussenkomst van slachtoffers in de situatie van het oosten van Congo had uitgeklaard, bleef nog de vraag naar de volgende stap: de tussenkomst in een concrete zaak.

De eerste en vooralsnog enige concrete zaak, waarin een aanhoudingsmandaat werd afgeleverd en waarin de procedure van de bevestiging van de aanklacht is gestart, is de bij het begin van deze nota al aangehaalde zaak tegen Thomas Lubanga.

De slachtoffers die met de beslissing van 18 januari 2006 waren toegelaten in de situatie, dienden een nieuw verzoek in om ook te worden toegelaten in de zaak Lubanga.

Het verzoek werd afgewezen. Het Hof oordeelde in een beslissing van 29 juni 2006 dat zij niet slaagden in het aannemelijk maken van een voldoende oorzakelijk verband tussen de schade die zij hebben geleden en de misdrijven die concreet aan Lubanga ten laste worden gelegd (met name het inlijven en het inzetten van kindsoldaten).

Aan deze beslissing merkt men dat het Hof inderdaad strenger wordt naarmate de tussenkomst van slachtoffers concretere vormen begint aan te nemen. Daar waar het oorzakelijk verband bij een situatie op vrij algemene wijze kan worden aangenomen, moet dat verband in het geval van een zaak concreet en specifiek zijn.

In het verzoek hadden de slachtoffers ten eerste laten gelden dat het oorzakelijk verband nog niet in detail moest worden aangetoond, te meer daar een uitbreiding van de aanklacht tegen Thomas Lubanga (toen nog) tot de mogelijkheden behoorde. Verwijzend naar bepaalde passages uit de beslissing van 18 januari 2006 stelden ze dat het onderzoek naar het oorzakelijk verband beter later kon geschieden, na de bevestiging van de aanklacht. In ondergeschikte orde riepen ze in dat ieder slachtoffer dat zich in Ituri bevond in de periode waarin Lubanga er met zijn troepen actief was, moet vermoed worden ook een slachtoffer te zijn van het inlijven van kindsoldaten, vermits de troepen van Lubanga voor een groot deel uit kindsoldaten bestonden.

Beide argumenten werden zoals gezegd verworpen door het Hof, dat een specifieke en concrete beoordeling van het oorzakelijk verband voorstaat. Naast de kindsoldaten zelf (die rechtstreeks slachtoffer zijn van de misdrijven ten laste van Lubanga), moet men met name aantonen dat men schade heeft geleden door het optreden van kindsoldaten die waren ingelijfd bij de troepen van Lubanga of die deelnamen aan de acties van deze troepen.

5. Kritische bemerkingen en kanttekeningen

De rechtspraak inzake de deelname van slachtoffers voor het Strafhof staat nog in de kinderschoenen, maar reeds nu is het duidelijk dat dit

aspect blijvend stof zal doen opwaaien. Hiervoor zijn er meerdere, elkaar versterkende redenen.

Ten eerste zijn de bestaande fundamentele teksten (Statuut, Reglement, ...) nog vrij vraag op het vlak van de modaliteiten van de tussenkomst van slachtoffers. Welke rol zij zullen mogen spelen zal grotendeels afhangen van de Trial Chambers, die geval per geval zullen beslissen wie op welke wijze en met welke informatie zal mogen tussenkomen. De buitengrens voor de tussenkomst, met name de verenigbaarheid met een 'fair trial' en de rechten van verdediging, is al evenmin helder afgebakend. Om maar een voorbeeld te noemen: zullen slachtoffers tijdens de procedure vooraf volledige inzage krijgen in de bewijsmiddelen van resp. Procureur en beklaagde? Zonder zulke inzage dreigt hun tussenkomst een maat voor niets te worden omdat ze de debatten niet correct kunnen volgen. Mocht er wel volledige inzage worden verleend, dan stapten men af van het principe van de onmiddellijkheid van de bewijsvoering, zoals dit ook in het Statuut van het Strafhof werd verwerkt. De onmiddellijkheid van de bewijsvoering houdt in dat het bewijs aan de rechters slechts op de zittingen zelf wordt naar voor gebracht. Dit wordt, vanuit vooral Angelsaksische invalshoek, aanzien als een garantie op onpartijdigheid, vermits de rechters zo vooraf nog niet tot bepaalde meningen over de zaak kunnen komen. Maar als deze rechters op een ad hoc wijze moeten uitspreken over de relevantie en de opportuniteit van de tussenkomst van een slachtoffer, dan kan zulks maar met kennis van zaken van het bewijs dat zal worden aangebracht door deze of gene partij. Voorzitter Jorda van de PTC I had dit probleem overigens zelf al voorzien in zijn hoger al geciteerde bijdrage tot het boek van Cassese over het Strafhof. Hij suggereert daarbij om de procedure op te splitsen in twee delen, een eerste deel waarin enkel de verdediging en de procureur hun bewijzen voordragen en een tweede deel waarin vervolgens ook de slachtoffers aan bod komen. Het is vooralsnog volstrekt onduidelijk of deze piste realistisch haalbaar is.

Ten tweede is de kwestie van de tussenkomst van slachtoffers een ideologisch slagveld, waar

de Angelsaksische gedachte van een strafproces zonder slachtoffers nog steeds zeer krachtig is. De achtergrond van rechters bij het Hof kan hier aan rol spelen. In die zin valt het te betreuren dat de beslissing van 18 januari 2006 niet aan de censuur van de beroepskamer van het Hof werd voorgelegd. Een bevestiging in graad van beroep had een veel bredere basis verschaft voor de beslissing, die minstens voor de procureur zeer moeilijk verteerbaar bleek te zijn, maar die allicht ook op andere niveaus van het Hof wenkbrauwen heeft doen fronsen.

Ten derde gaat het ook over een positionering van protagonisten in het Strafhof. De procureur was tot dusver van oordeel dat de PTC een eerder passieve rol zou hebben tijdens de fase van het onderzoek, terwijl de PTC zich duidelijk heeft willen manifesteren als het orgaan dat actief tussenkomst in deze fase⁶.

Ten vierde is de beslissing van 18 januari 2006 nog maar de aanzet van een gans proces van rechtspraak. Enkele vragen werden al opgelost. Een veelvoud aan vragen blijft nog openstaan, vooral dan met betrekking tot de manier waarop slachtoffers zullen kunnen deelnemen aan de diverse stadia van de procedure. Bijzondere aandacht zal daarbij moeten gaan naar de bezwaren van de procureur tegen de tussenkomst van slachtoffers in de fase van het onderzoek. De PTC I heeft het het Hof niet makkelijk gemaakt door zich zelf aan te bieden als behoeder van de sereniteit en van de confidentialiteit van bepaalde vitale informatie. Het gevaar op het lekken van vertrouwelijke informatie werd onderlijnd door de procureur. Indien er zich in de toekomst lekken zouden voordoen via de tussenkomst van slachtoffers, dan kan de procureur vrij makkelijk zeggen dat hij van meet af aan op dit gevaar had

⁶ Voor een verhelderende uiteenzetting over de krachtverhoudingen tussen procureur en PTC, zie: H. VERRIJN Stuart, "Het internationaal Strafhof en de rol van slachtoffers", *Justitiële verkenningen*, 2006, nr. 4, beschikbaar op de internetsite van www.wodc.nl (het Wetenschappelijk Onderzoeks- en DocumentatieCentrum verbonden aan het Nederlandse Ministerie van Justitie)

gewezen en dat de aanpak van de PTC I terzake niet efficiënt is geweest.

De moeilijkheden en obstakels mogen evenwel niet doen vergeten dat de actieve tussenkomst van slachtoffers een essentieel kenmerk is van het Internationaal Strafhof. Het valt te verwachten dat bij het zetten van de (vele) volgende stappen in de ontwikkeling van de rechtspraak van het Hof, de rol van de slachtoffers zoals een slinger van een uurwerk nu eens ruimte zal krijgen en dan weer beperkt zal worden. Dit is misschien ook de beste manier om evenwichten te beko-

MICHAEL VERHAEGHE

STRAFUITVOERING EN JUSTITIËLE HULPVERLENING

EEN NIEUWE REGELING VAN DE EXTERNE RECHTSPOSITIE VAN VEROOORDEELDEN TOT EEN VRIJHEIDSSTRAF EN DE OPRICHTING VAN STRAFUITVOERINGSRECHTBANKEN¹

Inleiding

Op 15 juni 2006 verschenen in het Belgisch Staatsblad twee wetten die een grondige wijziging van de externe rechtspositie van gedetineerden inhouden. Dit zijn de Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten (hierna Wet Externe Rechtspositie genoemd) en de Wet van 17 mei 2006 houdende de oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken.

De externe rechtspositie betreft de rechtspositie van veroordeelden m.b.t. de extramurale aspecten van de detentie, zoals beslissingen betreffende de continuïteit van de strafuitvoering (uitgaansvergunning, penitentiair verlof en onderbreking van de strafuitvoering), de duur van de

¹ De stof van deze tekst werd bijgehouden tot 20 september 2006.